

SOMORJAI ÁDÁM, OSB

EGY HÓNAP MINDSZENTY BÍBOROSNAK AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK
BUDAPESTI NAGYKÖVETSÉGÉN VALÓ TARTÓZKODÁSÁBÓL, A KÖVETSÉGI
DOKUMENTUMOK TÜKRÉBEN

1971. JÚLIUS HAVA

Mindszenty József bíboros prímás, esztergomi érseknek az amerikai követségen töltött 15 évére vonatkozóan újabban igen sok forrás áll rendelkezésre. A nyomtatásban ezidáig megjelent amerikai forrásokról nemrég adtunk áttekintést, közölve a levéltári őrzés helyét és jelzetét is.¹ A következőkben a forrásanyag bővítésének másik lehetőségét ismertetjük, az Amerikai Egyesült Államok idáig jobbára publikálatlan levéltári anyaga alapján.²

A budapesti követségi anyag az,³ amely eminensen tartalmaz minket érdeklő iratokat, és ezek jelentőségét nem lehet eléggé kiemelni. A levéltári elhelyezés körülményeit az előző közlésben már ismertettük, így most csak arra szorítkozunk, hogy egy példán, nevezetesen az 1971. év júliusa kapcsán illusztráljuk ennek fontosságát.⁴ Az 1971. július hónap láthatóan hiányosan feldolgozott a szakirodalomban, ezért ennek a

1 SOMORJAI Á.: *Amerikai levéltári források Mindszenty József bíboros prímásról, esztergomi érsekről. Publikált források, 1956–1967.* In: MEV 19 (2007/3–4) 175–221.

2 Tanulmányunk írása közben értesültünk arról, hogy közben megjelent a State Department történelmi hivatalának vonatkozó kötete: *Foreign Relations of the United States, 1969–1976. Vol. XIX. Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972.* Szerk. James E. MILLER, Douglas E. SELVAGE, Laurie VAN HOOK. Főszerk. Edward C. KEEFER. Washington 2008. (A továbbiakban: FRUS 1969–1976. XIX.) 2008. február 12-től letölthető interneten is: <http://www.state.gov/r/pa/ho/frus/nixon/xxix/index.htm> Az internetes letöltés során pdf-dokumentumokat kapunk, amelyeken a szövegek a megjelent kötet oldalai szerint tanulmányozhatók. Mindszenty bíborosra vonatkozóan 11 (a jegyzetekben ennél több), a szent koronára további két dokumentumot közöl. Ez a közlés nem a budapesti követségi levéltári anyagra, hanem Nixon elnök levéltárára és az US Nemzeti levéltár: National Archives and Records Administration (rövidítve: NARA) RG 59, Central Files jelzetű fondjára támaszkodik.

3 Előző közlésünkben jeleztük, hogy a budapesti követségi anyagon kívül még számos más washingtoni hivatal is őriz minket érdeklő iratokat.

4 Időközben megjelent az egész 1971. év anyaga is: *“His Eminence Files”. American Embassy Budapest. From Embassy Archives, 15 (1971) – Mindszenty bíboros az Amerikai Nagykövetségen. Követségi Levéltár 15 (1971).* Szerk. SOMORJAI Á., METEM, Budapest 2008, 368 l. (A továbbiakban: HE Files.) – A FRUS 1969–1976. XIX. i. m.-ben közölt anyag fele teljes egészében megtalálható a HE Files-ban, de ez utóbbi sokkal több minket érdeklő anyagot tartalmaz. Mivel érdeklődésünk középpontjában a bíboros gondolkodásának megismerése áll, azért e közlésünkben elsősorban saját kutatási eredményeinkre támaszkodunk.

hónapnak a dokumentumaira esett a választásunk.⁵ Ekkor már Mindszenty bíboros elvileg eldöntötte, hogy elhagyja az Amerikai Egyesült Államok Budapesti Nagykövetségét, de még függőben maradt ennek számos részlete. Célunk az, hogy felhívjuk a figyelmet ennek az idáig nem vizsgált anyagnak a fontosságára és tanulmányozásának lehetőségére az eredeti források alapján.

Közlésünkben kronológiai sorrendben hozzuk az iratok rövid összefoglalását. A dokumentum típusok általános leírását, az itt szereplő személyek, amerikai és szentszéki diplomaták azonosítását megtaláljuk a jelzett kötetben,⁶ csakúgy, mint az eredeti angol szövegeket is.⁷ Jelen dolgozatunknak tehát nem feladata a fontosabb iratok magyar fordításban való közlése. Megelégszünk a legszükségesebb kommentárral, egyben kísérletet teszünk az új felismerések összefoglalására.

Milyen új felismerésekre tehetünk szert az 1971. július havi amerikai dokumentumok tanulmányozása kapcsán?

Anélkül, hogy itt minden részletre kitérnénk, elmondhatjuk, hogy ezek a dokumentumok eddigi ismereteinket igen nagymértékben gyarapítják. Az amerikaiak sajátos, a dolgokat néven nevező, olykor tiszteletlenül hatóan nyers stílusa időnként nehézséget okozhat, de kétségtelen, hogy tényekről számolnak be, a tényeket dokumentálják. A fontosabb információkat kétszer is megtaláljuk, egyszer emlékeztetőben (memorandum, memorandum of conversation), másodszer táviratban. Az amerikai források közlékenységének oka az, hogy Washingtont mindig informálniuk kell, engedélyt kell kapniuk fontosabb lépések megtételéhez, továbbá, hogy nagyon fontos a koordináció a római és a bécsi nagykövetséggel. A vatikáni képviselőkkel nem csak a helyszínen tárgyalnak, hanem Rómában és Washingtonban is. Az amerikaiak helyzete nem könnyű, s bár azon vannak, hogy ez a rendkívüli helyzet, amely már túl hosszú idő óta tart, megszűnjön, a döntést mégsem ők hozzák meg, hanem Mindszenty bíborosra hagyják. Puhan nagykövet kiváló diplomataként mindig úgy érvel, hogy amit ő el akar érni – Mindszenty távozása – nem az ő érdeke, hanem a Vatikáné és a magyar kormányé.

Mindszenty személyét illetően a legfontosabb felismerések e hónappal kapcsolatosan: az a sajátos bizonytalan lelkiállapot, amelyben meghozott döntése – és annak a pápával való közlése – után még mindig a kivitelezést halogatja. Ennek egyik legfontosabb indoka az, hogy bizonyosságot akar emlékiratainak kijuttatása és kinti birtokbavétele felől. Emlékiratainak nagy része történelmi leírás, Mons. Cheli nem is biztos abban – és e közlésében Mons. Zágón június végi útjára hivatkozik –, hogy az utolsó, róla szóló kötet elkészült volna (július 9., 12. sz. dokumentum). A bíboros ez utolsó, hatodik kötetén még dolgozik és szeretné befejezni, valamint, Bécsbe való kijuttatása felől bizonyosságot óhajt szerezni, hogy kérését követően haladéktalanul elkezdhessen dolgozni annak sajtó alá rendezésén és kiadásán. Megdöbbenően hatnak szavai: nem szeretné emlékiratait elveszíteni, mert akkor egész élete hiábavaló volna (július 28. 69. sz. irat).

Feltételeit illetően pontos listánk van, igaz, angolul, amelyből visszafordítottuk (július 15. 32. sz.). Az eredeti bizonyára másképp hangzott, de fontos Mons. Zágón kom-

5 Terjedelmében ez a hónap az 1971. évi anyag egynegyede.

6 HE Files, 12–13. 365–368.

7 *I. h.*, 141–206.

mentárja, miszerint feltételeinek fele már nem aktuális, azaz a bíboros ismeretei nem pontosak (július 15. 31. sz.). Utólag feltételei változnak, és ezek nagyrészt elfogadásra találnak (lásd a június végi Zágón-féle Pro Memoria feltételeit, bár a harmadik és negyedik feltétel utólag eltérő interpretációt kap).

Igen fontos az a közlése, miszerint Mons. Zágón határozottan eligazította, és ő alázatosan elfogadta a kritikát. Igaz, az érvelés az ő nyelvén lett megfogalmazva: a jövő történetírás felől érkező lehetséges kritikaképpen. (július 15, 31. sz. 36. sz.)

Nixon elnök késlekedő válaszára várva a bíboros megfogalmazza: a múltban számos levelére nem kapott írásbeli választ. Majd Puhan nagykövet sürgetésére utolsó pillanatban, Cheli és Zágón monsignorokkal való találkozása előtt táviratilag megérkezik az elnöki válasz. Ezzel még mindig nem elégszik meg, elnöki kézjeggyel akar biztosítékot afelől, hogy emlékiratait Bécsben ő vagy megbízottja biztonságban átveheti. Ezt viszont maga Puhan akadályozza meg, veszélyeztetve látja az elnöki tekintélyt – de a Vatikán tekintélyét is.

A hónap végének fontos eseménye még a bíboros hűgának halála.

* * *

ADATTÁR

Zárójelben a nyomtatott kötet dokumentum száma

Július 2, péntek – 1 dokumentum: távirat

1 (120). Távirat, a washingtoni külügyminisztérium a budapesti nagykövetségnek, Mindszenty bíboros június 28-án kelt és VI. Pál pápához írt levelének angol fordítása, aláírja: Rogers külügyminiszter, 2 pp.⁸

Ennek teljes szövege korábban sem latin eredetiben, sem magyar fordításban nem jelent meg. Részletet hoz: MINDSZENTY J., *Emlékirataim*, Szent István Társulat, Budapest 1989. 4. kiadás 476; *Mindszenty-leveleskönyv. Gondolatok a bíboros leveleiből 1938–1975*, Összeállította: MÉSZÁROS István. Budapest 1997. 56. 275. sz; ezt idézi ADRIÁNYI, G., *Die Ostpolitik des Vatikans 1958–1978 gegenüber Ungarn. Der Fall Kardinal Mindszenty*, (Studien zur Geschichte Ost- und Ostmitteleuropas, 3.) Herne 2003. 76; Uő, *A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939–1978. A Mindszenty-ügy*, Budapest 2004. 97. – Utóbb a latin szöveg megjelent a budapesti Mindszenty Archivumban őrzött tervezet alapján: SOMORJAI, Á., *Sancta Sedes Apostolica et Cardinalis Ioseph Mindszenty, Documenta 1971–1975*, Pro manuscripto, Romae 2007. 165–166; Magyar eredetije (ugyancsak a Mindszenty Archivumban őrzött fogalmazvány): *i. m.*, 106–107. (Ezt megelőzően csak ennek részletei jelentek meg, lásd: *i. m.*, 74.) Lásd még: SOMORJAI, Á., *Ami az emlékiratokból kimaradt*, Pannonhalma 2008. 114–116.⁹

⁸ A levél fontossága miatt bekerült Nixon elnök irodájába is. Pontos levéltári jelzetére lásd: FRUS 1969–1976. XIX. i. m. 282. 2. jegyzet.

⁹ Ezt a levelet eredetileg Mons. Zágón József fogalmazta. A „levélíró” Zágón rendszeresen találkozott Rómában az 1971 utáni években Prof. dr. dr. Zakar Ferenc Polikárppal. (A zirci főapát szóbeli közlése Somorjai Ádámnak, 2008. február 1-jén). – A római Szent István Ház levéltárában megtalálható Tomek Vince piarista generális által átadott iratok között egy latin fogalmazvány, amely Tomek gene-

Július 3, szombat

2 (121). Távirat, római (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztériumnak és a budapesti (amerikai) nagykövetségnek, jegyezte: Martin, 1 p.

A küldés dátuma június 2, hibásan, mert mind tartalma, mind a hivatkozott táviratszámok későbbi eseményekre utalnak, és vétele július 3.

Illing római diplomata Mindszentynek a pápához írt levelét július 2-án átadta Mons. Chelinek, aki biztosította, hogy Mons. Casaroli aznap 13 órakor továbbítja azt a pápának. A választ két héten belül küldenék, annak átadójaként fölmerült Sebastiano Baggio bíboros, Cagliari érsekének személye (korábban Wyszynski bíborosra is gondoltak, de Cheli ezt most elvetette).

Július 5, hétfő – 4 dokumentum: levél, sajtó, megj.

3 (122). Mindszenty bíboros kézírásos levele Mons. Zágonhoz, 1 p.

Bpest, 71. VII. 5.

Charissime!

Küldök két másolatot. Az egyik nem cáfolt híradás. Ehhez csatlakozik a bécsi kitérő válasz: azóta nem volt a Szentatyánál.

A második a várható hatással kapcsolatos. Van ennél kifejezettebb is: Prof. Pogány András beszéde Irvingtonban [sic! – angol ford. Washingtont ír] (Kat. M. Vas. 71. IV. 4)

Szeretettel áldja

+ József

P.S. Belém nyilallott a gondolat: mozdulatommal én lennék János Kádár öröme [?] Moszkváért és 2 1/2 millió magyar magzat után. Ezért jöttem én a világra? Javítanék ezzel az egyház helyzetén?

4 (123). Magyar nyelvű újsághír Mindszenty fölmentéséről, 1 p.

Újságkivágás, hiányzik a forrás megjelölése. Hangvétele alapján nem magyarországi eredetű. Feltételezhetően köze van a 3. sz. iratban említetthez: Katolikus Magyarok Vasárnapja 1971. április 4.

5 (124). Mindszenty 3. sz. alatt említett magyar nyelvű levelének angol fordítása, 1 p.

6 (125). Lásd: 4. sz., egy kézírásos megjegyzéssel, 1 p.

rális munkája (lásd ugyanitt átgépelte naplójegyzeteit.) Az iratok, Ruppert József SchP, a Szent István Ház igazgatója jóvoltából szerzőnél másolatban megtekinthetők. Ebből másolatot kapott Ruppert József atyától a budapesti Mindszenty Archivum is.

Július 6, kedd – 1 dokumentum: levél

- 7 (126).** Mindszenty bíboros Villot bíboroshoz, 1 p.
Kéri, hogy a 3. sz. alatti levelét juttassa el Mons. Zágonhoz.

Budapest, die 6. Julii 1971

Eminentissime,

Dignetur mittere hanc epistolam D[omi]no Prelato Dr. Zágon.

Gratias! Humillimus servus

+ Joseph Mindszenty [s. k.]

Július 7, szerda – 1 dokumentum: levél

- 8 (127).** John A. Baker, Jr. washingtoni külügyminisztériumi osztályvezető levele Puhan nagykövethez, 1 p.

Javasolja, hogy Mindszenty írásban értesítse Puhan nagykövetet távozási szándékáról. Puhan kézírásos bejegyzése szerint ezt a logikát nem tudja követni.

Július 8, csütörtök – 3 dokumentum: levél, följegyzés

- 9 (128).** Puhan nagykövet levele Bakerhez, 1 p.

Megküldi Mons. Zágon június 25–26–27-én kelt Pro Memoriáját, jelzi, hogy Mindszenty ezt nem írta alá és hogy hiányzik június 27-e. Cheli habozott, hogy átadja-e Meehannak egy példányt, végül is arra az érvre, hogy különben nem tudnak pontosan beszámolni Washingtonnak, engedett és átadta azt.

- 10 (129).** Puhan nagykövet levele Bakerhez 1 p.

Mindszenty bíborosnak 3. és 7. sz.-ban említett levelével kapcsolatos, megküldi azt Washingtonba és véleményezi kézbesítését.

- 11 (130).** Dr. Péter főorvos följegyzése, 1 p.

Mindszenty bíboros húga egészségügyi állapotáról, ill. az operációról, angol fordításban.

Július 9, péntek – 4 dokumentum: távirat

- 12 (131).** Távirat, római (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztériumnak és a budapesti (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Martin, 2 pp.

Mons. Cheli és Mons. Zágon érkezéséről, akik VI. Pál pápa levelét hozták, továbbá Mindszenty kiutazásának részleteiről. Cheli arra gondol, hogy Mindszenty vatikáni útlevelét más névre, pl. édesanyja vezetéknevére kellene kiállítani.

E távirat 7. pontja számunkra különösen is érdekes. Mons. Chelire hivatkozva jelzi, hogy Mons. Zágon június végén Budapesten alaposan megtekintette Mindszenty emlékiratainak kéz-

iratát és csodálkozva látta, hogy jobbára magyar egyháztörténeti anyagot talált, korai periódusra, különös tekintettel a középkorra és a tatárjárásra. Mindszenty még nem írta meg az utolsó kötetet, amely feltételezhetően saját korát tárgyalja. Ezért Mons. Chelinek az a benyomása, hogy az emlékiratok valójában nem léteznek.

- 13 (132).** Távirat, budapesti (amerikai) nagykövetség küldi washingtoni külügyminisztériumnak és római (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Puhan nagykövet, 2 pp.

Mons. Cheli és Mons. Zágon látogatásáról. Mindszenty nem fog beleegyezni, ha más vezeték-név alatt kellene utaznia, ezért a javaslat ellen foglalnak állást. Figyelemreméltó, hogy az amerikaiak Mindszentyt mintha jobban ismernék és a nevében foglalnak állást. A kiutazás további részletei.

- 14 (133).** Távirat, római (amerikai) nagykövetség küldi washingtoni külügyminisztériumnak, budapesti (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Martin, 1 p.

Vatikáni delegáció érkezéséről.

- 15 (134).** Távirat, budapesti (amerikai) nagykövetség küldi: USAMEDOCOMEUR-nek, továbbá a bécsi és bonni (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Puhan nagykövet, 1 p.

Programtorlódás miatt Puhan nagykövet kéri az orvosok látogatásának elhalasztását.

Július 10, szombat – 3 dokumentum: távirat, emlékeztető

- 16 (135).** Távirat, washingtoni külügyminisztérium küldi: budapesti (amerikai) nagykövetség, római (amerikai) nagykövetség, jegyzi: Irwin, 1 p.

A vatikáni delegáció fogadásának engedélyezése.

- 17 (136).** Emlékeztető a Nagykövet számára, anonim, 3 pp.

A feljegyzéskészítő (valószínűleg Francis J. Meehan) kommentárja: a beszélgetés arra utalt, hogy a bíboros hadakozik a távozás gondolatával. Az Elnök válaszára várás részéről csak taktikai fogás. Valószínűleg nem vár olyan választ, amely távozása ellenében foglalna állást. A válasz hiányát viszont arra használhatja fel, hogy Mons. Cheli és Mons. Zágon előtt halassza távozását, mert úgy érvelhet, hogy nem adhat végleges választ a pápának, amíg nem kap tájékoztatást az Elnök szándékáról. Ezért a pápa leendő levelének hangvétele rendkívül fontos. Ha a hívás egyértelmű, akkor a bíborosnak nehéz lesz visszautasítania, még akkor is, ha húzza-halasztja a távozás időpontját. Ha nem, akkor megpróbál manőverezni, arra hivatkozva, hogy egyszerűen nem akar távozni.

- 18 (137).** Távirat, budapesti (amerikai) nagykövetség küldi: washingtoni külügyminisztérium, római (amerikai) nagykövetség, jegyzi: Puhan nagykövet, 1 p. Mindszenty szívesen látja Mons. Chelit és Mons. Zágont július 14-e körül.

Július 12, hétfő – 3 dokumentum: emlékeztető, távirat

- 19 (138).** Emlékeztető, Puhan nagykövet följegyzése Mindszenty bíborossal való találkozásáról, 3 pp.

A bíboros kérésére fölkereste őt aznap reggel, kb. húsz percig tartott a találkozás. Mindszenty fáradt volt, gyűrött, borotvátlan és rendkívül komoly. Puhan tisztázza, hogy az emlékiratok szövegét addig nem áll módjában Bécsbe küldeni, amíg maga Mindszenty a budapesti követség menedékét élvez. Mindszenty viszont az Elnök válaszát sürgeti, és szemrehányást tesz, hogy sohasem kapott írásos választ az Elnökhöz írt leveleire. Másnapra fontos látogatókat vár a Vatikánból, és meg kell nekik mondania, hogy még nem kapta meg az Elnök tanácsát jövőjét illetően.

Mindszenty kritikusan viszonyul a Vatikánhoz. Igen szkeptikus a kelet-európai országok jövőjével kapcsolatban. Figyelemre méltó, hogy ebben a dialógusban az amerikai nagykövet képviseli azt a gondolatot, hogy az egyháznak javára válhat az üldöztetés: az istentelen rendszerek nem tudják megsemmisíteni, és bár az egyház nyilvánvalóan nem olyan erős, mint ott, ahol nem volt elnyomás, (and while the church obviously was not as strong as it was where there was no oppression) ő bizonyos abban, hogy a vallás újra fel fog éledni, sőt még erősebb is lesz, mint az elmúlt években. (I was certain religion would continue to flourish and even grow stronger as the years passed)

Kommentár: soha nem látta a bíborost ennyire udvariatlannak és elkeseredettnek. Láthatóan igen nehezeze esik, hogy eleget tegyen a Vatikán kérésének, hogy hagyja el Magyarországot. Az Elnök elmaradt válaszát föl akarja használni a vatikáni látogatókkal való tárgyalás folyamán. Egészen egyszerűen azt mondhatja, hogy nem tud végső döntést hozni, amíg nem értesül az Elnök szándékáról. Másrészt – hiszen ő rendkívül fortélyos ember (a very vily man) –, segítséget próbál kapni tőlünk a Vatikán ellenében, hogy ne kelljen elmennie. És még itt a veszély, hogy azt fogja mondani, hogy az amerikaiak kiutasították őt.

Puhan nagykövet emlékirataiban is részletesen leírja ezt a találkozást.¹⁰

- 20 (139).** Távirat, budapesti (amerikai) nagykövetség küldi: washingtoni külügyminisztériumnak, római (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Puhan nagykövet, 4 pp.¹¹

Lásd: 19. sz.

- 21 (140).** Távirat, római (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztériumnak és a budapesti (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Martin, 1 p.

Engedélyt kér az elnökhöz írt levél tényének a Vatikánnal való közlésére. Javaslatot tesz a Mindszenty bíborosnak adandó elnöki válaszra.

10 PUHAN, A.: *The Cardinal in the Chancery and Other Recollections*. Vantage Press, New York – Los Angeles, 1990, 201 sk. – A vonatkozó fejezet magyar fordítását lásd: SOMORJAI ÁDÁM – ZINNER TIBOR: *Majd' halálra ítélve*. Budapest 2008, 359. sz. dokumentum.

11 Lásd még: FRUS 1969–1976. XIX. i. m. 284–285. Nixon elnöki levéltári jelzettel.

Július 13, kedd – 3 dokumentum: emlékeztető, távirat

22 (141). Emlékeztető Nagy János külügyminiszter helyettessel történt tárgyalásról, részt vesznek: Puhan nagykövet és H. Wilgis, 1 p.

Puhan nagykövet tájékoztatja a magyar külügyminiszter helyett a fejleményekről, kiemeli Mindszenty habozását és kéri a magyar kormány együttműködését ebben az érzékeny helyzetben, egyben a felkészülést a bíboros esetleges távozására. Nagy külügyminiszter helyettes biztosította Puhant a magyar kormány készségéről és felkészüléséről.

23 (142). Távirat, római (amerikai) nagykövetség küldi a budapesti (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Martin, 1 p.

Mons. Cheli és Mons. Zágon érkezésének napja: július 14.

24 (143). Emlékeztető, kézirat, dátum nélkül, 1 p.

Teendők a bíboros esetleges távozása esetén.

Július 14, szerda – 4 dokumentum: távirat, levél

25 (144). Távirat, washingtoni külügyminisztérium küldi: budapesti (amerikai) nagykövetség, római (amerikai) nagykövetség, 1 p.

Nixon elnök levele Mindszenty bíboroshoz. Ennek szövege.¹²

26 (145). Nixon elnök levele Mindszenty bíboroshoz, levél formában, nincs aláírva (nem eredeti), 1 p.

27 (146). Távirat, washingtoni külügyminisztérium küldi a budapesti, római és bécsi amerikai nagykövetségeknek, jegyzi: Irwin, 2 pp.

Az Elnök aláírta a Mindszenty bíboroshoz írt levelet.

28 (147). Nixon elnök levele Mindszenty bíboroshoz, aláírt eredeti példány, 1 p.

12 Nixon elnök levelének egyik eredetije az amerikai nagykövetségen maradt, lásd a faksimilét: HE Files 206. – Lásd még: FRUS 1969–1976. XIX. i. m. 284. 2. jegyzet. Elnöki levéltári jelzettel.

Július 15, csütörtök – 13 dokumentum: távirat, emlékeztető,
kézírásos följegyzés, levél

- 29 (148).** Távirat, a budapesti (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztériumnak és a római (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Puhan nagykövet, 1 p.¹³

Nixon elnök levelét Puhan nagykövet 9 óra 25 perckor átadta Mindszenty bíborosnak. Puhan nagykövet egyben tájékoztatta Mons. Chelit és Zágont a levél tartalmáról, Mindszenty bíborossal való találkozásuk előtt.

- 30 (149).** Távirat, bécsi (amerikai) nagykövetség küldi: a washingtoni külügyminisztériumnak és a budapesti (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Humes nagykövet, 1 p.

Tájékoztatót kér, hogy a bíboros Ausztriában marad-e, érkezése mikorra valószínűsíthető és szükség van-e segísége.

- 31 (150).** Emlékeztető, anonim, 2 pp.¹⁴

A Nagykövet találkozott Mons. Zágonnal, egyedül, délután 18 óra 20 perckor. Zágon beszámolt neki a Mindszentyvel való, ma délelőtti második találkozásáról. Elmondta, hogy értékre adta a bíborosnak: nem szabhat már feltételeket a pápának, mert az Apostoli Szentsek nem fogadhat el feltételeket. Továbbá megmondta a bíborosnak, hogy feltételeinek több mint fele már nem aktuális. Mindszenty azzal vágott vissza, ha ez a helyzet, akkor miért nem informálta őt erről a Szentsek. Zágon elmondta neki, hogy az egyház helyzetének jobbítására vonatkozó javaslatait egy pro memoriába foglalhatja. Tudomására hozta, hogy távozása nem jelenti a fennálló problémák megoldását.

Zágon elmondta, hogy végezetül kerek perccel kijelentette: Wyszynskinek van igaza, és minden nap, amelyet Mindszenty bíboros a követségen tölt, csökkenti értékét az egyház számára és vele annak esélyét is, hogy a történelem mint az egyház konstruktív főpapjáról emlékezzen meg róla. Zágon megmondta még neki, hogy ha a követségen halna meg, akkor a történelem keményfejű, konok emberként (németül: Dickschädel) emlegetné. Zágon maga is meglepődött, hogy Mindszenty elfogadta tőle a kritikát, egyben meg is ijedt, hogy megjegyzéseivel mekkora rizikót vállalt magára. A följegyzést készítő nagykövet szerencsét kívánt neki.

- 32 (151).** Emlékeztető beszélgetésről, 2 pp.¹⁵

Résztevők: Mons. Zágon, Puhan nagykövet,

Följegyzést készíti: H. Wilgis

Mindszenty feltételei távozását illetően:

1) A papokat nem akadályozhatják vallási funkcióik gyakorlásában:

2) Ki kell engedni a bebörtönzött papokat, továbbá azt a mintegy száz főt, aki 56 miatt még mindig börtönben van;

13 FRUS 1969–1976. XIX. i. m. 285. 3. jegyzet. Elnöki levéltári jelzettel.

14 Magyar fordítását lásd: SOMORJAI Á. – ZINNER T.: *Majd' halálra ítélve*. i. m. 344. sz. dokumentum.

15 Magyar fordítását lásd: SOMORJAI Á. – ZINNER T., *Majd' halálra ítélve* i. m. 343. sz. dokumentum.

- 3) A kormány által a püspöki aulákba helyezett megbízottakat vissza kell hívni;¹⁶
- 4) A szemináriumok és a fölszentelendő szeminaristák számát illető korlátozásokat meg kell szüntetni;
- 5) Garantálni kell a vallásoktatás szabadságát;
- 6) Fel kell oszlatni a papi békemozgalmat.

Mons. Zágón elmondta, hogy a bíboros értesülései nem teljesek és nem pontosak, így pl. a 3. és 4. pont már megoldódott.¹⁷

33 (152). Dátum nélkül, Puhan nagykövet kézírásos jegyzetei, 5 pp.

34 (153). Dátum nélkül, emlékeztető, jegyzi: Puhan nagykövet, 2 pp.

Az események kronológiája. Mons. Cheli átadja VI. Pál pápa és Villot bíboros államtitkárnak Mindszenty bíboroshoz írt levelét.¹⁸ Ennek tartalma rövid összefoglalásban.

35 (154). Távirat, bécsi (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztériumnak, a budapesti és a római (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Humes nagykövet, 1 p.

A gráci *Kleine Zeitung* cikk angol fordítása (mellékeli az eredeti újságcikket is). Az újság spekulációi a küszöbönálló magyarországi egyházi változásokról.

36 (155). Távirat, budapesti (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztériumnak és a római (amerikai) nagykövetségnek, 7 pp.

Mons. Cheli és Mons. Zágón missziójáról. Mindszenty feltételeiről. Tartalmáról lásd: 31. és 32. pontban.

37 (156). Clem G. Scerback budapesti követségi diplomata följegyzése, 1 p.

Mindszenty bíboros, távozása előtt, be akarja fejezni emlékiratait, újabb és újabb könyvkérésekkel áll elő.

16 SOMORJAI Á. – ZINNER T., *Majd' halálra ítélve*. i. m. 1124. oldalán (343. sz. dokumentum) téves fordításban.

17 Lásd még Mons. Zágón július 14-én és 16-án készített Pro-Memoriáját. Faksimilében kiadta MÉSZÁROS, T.: *A száműzött bíboros szolgálatában. Mindszenty József titkárának napi jegyzetei (1972–1975)*. S. a. r.: HETÉNYI VARGA KÁROLY. Abaliget, 2000, 185–187. Ennek fontosságára felhívtuk a figyelmet következő közlésünkben: SOMORJAI Á.: *Egy elfeledett Mindszenty – Zágón Pro Memoria*. In: *Vigilia* 72 (2007/9) 711–713. A pármái állami levéltárban őrzött Casaroli-hagyatékban őrzött olasz nyelvű példányt lásd: *La Política del dialogo. Le carte Casaroli sull'Ostpolitik vaticana*, szerk. G. BARBERINI, Bologna 2008. 206–209. Ugyanitt megtalálható Mons. Cheli emlékeztetője is, i. m. 202–205.

18 VI. Pál pápa levele Mindszenty bíboroshoz, kelte: 1971. július 10. Latin szövege faksimilében olvasható in: ADRIÁNYI 2003, 157–159; ADRIÁNYI 2004, 226–228; SOMORJAI, Á.: *Sancta Sedes Apostolica et Cardinalis Ioseph Mindszenty, Documenta 1971–1975*. Pro manuscripto, Romae, 2007, 166–167. Magyar fordításunkban: *i. h.*, 108. Lásd még: SOMORJAI, Á.: *Ami az emlékiratokból*, i. m. 116. skk.

- 38 (157).** Távirat, washingtoni külügyminisztérium küldi a bécsi, római és budapesti (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Irwin, 1 p.
A bíboros esetleges távozásáról Bécs irányába.

- 39 (158).** Távirat, római (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztérium és a budapesti (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Martin, 1 p.
Illing informálta Casarolit Mindszenty és Nixon elnök levélváltásáról, melynek lényegét úgy foglalja össze, hogy a bíboros jövőjét az Elnök a bíboros és a Vatikán döntésére bízta. Casaroli tájékoztatja Illinget a pápa levelének tartalmáról, továbbá az esztergomi érseki szék betöltésének nehézségeiről.

- 40 (159).** Theodore J. Papendorp (washingtoni külügyminisztérium) levele Meehanhez, másolat Bakernek (szintén Washingtonba), 1 p.
Mrs. Livia Jancso, korábban a budapesti nagykövetség munkatársa, küszöbönálló budapesti látogatásáról. Megküldi Kursch konzulhoz írt levelének másolatát.

- 41 (160).** Theodore J. Papendorp levele Donald Kursch budapesti konzulhoz, 2 pp.
Informálja Mrs. Livia Jancso látogatási szándékáról.

Július 16, péntek – 3 dokumentum: távirat, emlékeztető

- 42 (161).** Távirat, budapesti (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztériumnak és a római (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Puhan nagykövet, 2 pp.¹⁹

Mindszenty bíboros jóváhagyta a Pro Memoria-t.

Mons. Cheli osztja a véleményt, hogy a sajtó felé történő kiszivároztatás, ill. a sajtó felől várható kritika Mindszentyt arra ösztönözheti, hogy késleltesse távozását, vagy megváltoztassa elhatározását.

- 43 (162).** Clem G. Scerback följegyzése Puhan nagykövet számára, 2 pp.

Estefelé, 17 óra 50 perckor Mons. Cheli és Mons. Montalvo váratlanul látogatást tettek a Nagykövetségen.

- 44 (163).** Távirat, budapesti (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztériumnak és a római (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Puhan nagykövet, 1 p.²⁰

A nagykövet javasolja, hogy minél hamarabb küldjék a bécsi nagykövetségre a bíboros emlékiratait, ott biztonságba helyezve, hogy rendelkezésre álljon, mielőtt a Vatikán jóváhagyja a bíboros szándékát és ő maga is megérkezik Bécsbe. Az a véleménye, hogy az ilyen eljárás mód a kedvező pillanat kihasználása jegyében történne.

19 Hivatkozik rá: FRUS 1969–1976. XIX. i. m. 285. 1. jegyzet. Elnöki levéltári jelzettel.

20 Szövegét közli még: FRUS 1969–1976. XIX. i. m. 285–286. Elnöki levéltári jelzettel.

Július 17, szombat – 1 dokumentum: szállítólevél

- 45 (164).** Szállítólevél, 1 p.
Nixon elnök levelének szállítólevele.

Július 18, vasárnap – 1 dokumentum: emlékeztető

- 46 (165).** Wilgis emlékeztetője Puhan nagykövet számára, 1 p.
Vasárnap a sétán Őminenciája ismét rátért a kérdésre, hogy egy teherautó hogyan tudna bejárni az udvarba.

Július 19, hétfő – 2 dokumentum: távirat

- 47 (166).** Távirat, budapesti (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztériumnak, jegyzi: Puhan nagykövet, 1 p.
Kongresszus az Európai Biztonságról.

Július 20, kedd – 2 dokumentum: emlékeztető

- 48 (167).** Clem G. Scerback följegyzése Puhan nagykövet számára, 1 p.
A bíborosnak a valóságtól való elrugaszkodása nagymértékben megnyilvánult abban, ami ma reggel történt: amikor értesítette arról, hogy egy bizonyos anyagot nem lehet kihozni az Országos Széchényi Könyvtárból, azt kérte, menjen oda és fényképezze le... Azt mondta neki, hogy ezt nem teszi meg és igen gyanús lenne bárki számára, ha megtenné. Egyébként, mondta neki, nincs ilyen felvevő kamera a nagykövetségen.

- 49 (168).** Clem G. Scerback följegyzése Puhan nagykövet számára, 2 pp.
A bíboros unokaöccsét, Fukszberger Imrét, 11 óra 40-kor kísérte le. Értesítés nélkül jött és kb. 45 percet töltött nagybátyjával. Lefelé elmondta, hogy benyomása szerint Őminenciáját kiváló fizikai és szellemi állapotban találta.

Július 21, szerda – 7 dokumentum: távirat, emlékeztető

- 50 (169).** Távirat, budapesti (amerikai) nagykövetség küldi washingtoni külügyminisztériumnak és a római (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Puhan nagykövet, 3 pp.²¹

Péter János külügyminiszter Mindszenty bíborosról. Puhan kifejti: Mindszenty bíboros még maradhat a követségen, a Vatikánnak várhatóan nagyobb problémákat fog okozni külföldön,

21 Hivatkozik rá: FRUS 1969–1976. XIX. i. m. 285–286. NARA RG 59, Central Files jelzettel. Ugyanebben a jegyzetben Puhan nagykövet két másik vonatkozó táviratára is utal, amely nem található meg a budapesti levéltári anyagban, így a HE Files kötetben sem.

mint így, továbbá, a magyar kormánynak érdeke, hogy rugalmasságot mutasson. Péter informált volt, kifejezte kormánya tárgyalási készségét és azt a véleményét, hogy Mindszenty távozása javítaná az US-magyar kapcsolatokat.

51 (170). mlékeztető, 1 p.

Részt vesznek: Péter János külügyminiszter, Puhan nagykövet. Lásd: 50. sz.

52 (171). Clem G. Scerback följegyzése, találkozása a bíborossal, 1 p. – Lásd: július 26, 66. sz.

A bíborosnak időre van szüksége, hogy befejezze emlékiratait. Addig nem akarja elküldeni, amíg ezt a munkát be nem fejezi.

Ez attól függ, elegendő könyvet kap-e, hogy befejezze az utolsó hatodik kötetet. Úgy gondolja, ha megkapja a szükséges könyveket, akkor két héten belül be tudja fejezni.

Nem akarja, hogy emlékiratai Vatikánba kerüljenek. A Vatikán, mint mondja, épp olyan rossz, mint a helyi kormányzat, véleménye szerint, ami az emlékiratait illeti. Nagyra értékelt Scerback közlését a csomagolásról, lepecsételéstről, stb., és hogy megőrzik Bécsbe való érkezéséig.

53 (172). Távirat, római (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztériumnak és a budapesti és bécsi (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Martin, 1 p.

A „herceg” titulus eltörlése a bíboros címéből. A vatikáni tisztviselőkkel való beszélgetésben nyilvánvalóvá vált, hogy a „hercegprímás” cím már nem használható és a Vatikán soha nem is használja azt.²²

54 (173). Távirat, bécsi (amerikai) nagykövetség küldi a budapesti (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Humes nagykövet, 1 p.

Humes bécsi nagykövet beajánlja Mrs. Eleanor Weems kaliforniai jogászt, aki rövid találkozót kér Mindszenty bíborossal. Amennyiben lehetséges, a kérést elfogadásra javasolja.

55 (174). Távirat, budapesti (amerikai) nagykövetség küldi a bécsi (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Puhan nagykövet, 1 p.

Mrs. Weemsnek nem engedélyezték a találkozást Mindszenty bíborossal.

56 (175). Emlékeztető, 1 p.

Mrs. Livia Jancsónak, ha jön, nem engedélyezik a találkozást a bíborossal.

²² Az amerikai anyag átolvasása után elmondható, hogy 1964 óta Mindszenty bíboros nem használta a „herceg” előtagot. Ennek pontos körülményei még vizsgálatra szorulnak.

Július 22, csütörtök – 4 dokumentum: távirat, emlékeztető

57 (176). Távirat, Amembassy Vienna küldi: budapesti (amerikai) nagykövetség, jegyzi: Humes nagykövet, 1 p.

Humes bécsi nagykövet teljes mértékben megérti az elutasítást.

58 (177). Távirat, budapesti (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztériumnak, továbbá a római és bécsi (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Puhan nagykövet, 2 pp.

Esetleges sajtókonferencia kérdései és válaszai, Mindszenty bíboros távoztása esetén, javaslat az utolsó válasz megváltoztatására.

59 (178). Clem G. Scerback följegyzése Puhan nagykövet számára, 1 p.

Scerback a BBC híradása alapján arra utal, hogy öt papot és egy nőt öt év fogházra büntettek. Bár az újságok tele vannak ezzel, az lenne kívánatos, ha a bíboros erről nem szerezne tudomást. (Az összefüggésből kiviláglik a följegyző szándéka: nehogy emiatt a bíboros újabb feltételt szabjon kiutazásának és így azt meghiúsítsa.)

60 (179). Távirat, washingtoni külügyminisztérium küldi a budapesti, a bécsi és a római (amerikai) nagykövetségeknek, jegyzi: Rogers külügyminiszter, 1 p.

Washington engedélyezi Puhan javaslatát, hogy az emlékiratokat azután szállítsák Bécsbe, hogy a Vatikán azt jóváhagyja és maga a bíboros is megérkezik ugyanoda. A két érintett nagykövetségre bizza a részletek kidolgozását.

Július 23, péntek – 5 dokumentum: emlékeztető, távirat

61 (180). Clem G. Scerback följegyzése a bíborosról, 2 pp.

Két év személyes kapcsolat után személyes véleményét rögzíti a bíborosról. Úgy tűnik, túl túl nagy terhet vett magára és a kiutazás feltételeit vendéglátóira hárítja.

62 (181). Távirat, budapesti (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztériumnak és a római (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Puhan nagykövet, 1 p.

Puhan referál Bakernek Mindszenty ügyében, aki szeptember végén vagy októberben szándékozik távozni.

63 (182). Clem G. Scerback följegyzése, 1 p.

Mindszenty sürgeti Nixon Elnök válaszát emlékiratainak szállítását illetően.

64 (183). Clem G. Scerback följegyzése, folyt. lásd: 62., 1 p.

Mindszenty a folyosón megállította és sürgette, hogy legalább táviratot küldjenek Washingtonba, az Elnöknek a vakáció miatt késő válasza helyetti biztosíték elérésére. Feltétlenül elnöki aláírást kér.

65 (184). Emlékeztető, 1 p.

Őszentsége VI. Pál Pápa Államtitkárságának kérésére, a washingtoni Apostoli Delegáció [Nuniciatúra akkor még nem volt] megküldi VI. Pál pápának ausztráliai és Csendes-óceáni látogatásáról készült könyvet, amelyet Mindszenty bíboros számára átadni kér.

Július 26, hétfő – 1 dokumentum: távirat

66 (185). Távirat, budapesti (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztériumnak, továbbá a bécsi és római (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Puhan nagykövet, 3 pp.²³

A bíboros emlékiratainak átszállításáról. A bíboros az utolsó, hatodik kötetben dolgozik.

Július 27, kedd – 2 dokumentum: távirat

67 (186). Távirat, washingtoni külügyminisztérium küldi a római és budapesti (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Rogers külügyminiszter, 1 p.

50. sz. irattal kapcsolatos intézkedések.

68 (187). Távirat, a bécsi (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztériumnak, továbbá a budapesti és római (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Humes nagykövet, 1 p.

A bécsi nagykövet kifejezi egyetértését Mindszenty emlékiratainak szállítását illetően.

Július 28, szerda – 3 dokumentum: távirat

69 (188). Clem G. Scerback följegyzése, 1 p.

Bevittem az Elnök levelét a bíboroshoz. Ő azonnal kinyitotta, s bár mondtam neki, hogy ez azonos azzal, ami a táviratban állt, láthatóan elégedetlen volt a tartalmával. Mindenesetre köszöni az Elnöknek... Nem hisz a bürokráciában, mondta a bíboros, és nem szeretné emlékiratait elveszíteni, mert akkor egész élete hiábavaló volt.

Kommentár: Az Elnök levelének késlekedése (hiánya) – vagy valamely más rövid biztosíték, amelynek tartalmát meg kell állapítani – határozatlan időre itt fogja őt tartani.

²³ Részleteket közöl: FRUS 1969–1976. XIX. i. m. 289. 3. jegyzetben. NARA RG 59, Central Files jelzettel.

70 (189). Távirat, római (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztériumnak és a budapesti (amerikai) nagykövetségnek, 1 p.
Casaroli és Cheli augusztus 16-ig Rómán kívül.

71 (190.) Távirat, budapesti (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztériumnak és római és bécsi (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Puhan nagykövet, 1 p.

A Nagykövetség a mai napon távirati értesítést kapott a bíboros unokaöccsétől, hogy húga meghalt a kórházban.

Július 29, csütörtök – 5 dokumentum: levél, távirat

72 (191). Puhan nagykövet levele Mindszenty bíboroshoz, 1 p.
A nagykövet kondoleál Mindszentynek, húga halála kapcsán.

73 (192). Mindszenty bíboros levele Puhan nagykövethez, 1 p.
Megköszöni a kondoleálást.

74 (193). Dátum nélkül, Mindszenty bíboros kéziratos címzése (borítékon), 1 p.
Mr. Alfred Puhan Ambassador

75 (194). Dátum nélkül, Távirat, Mindszenty bíboros Nixon elnökhöz, 1 p.
Kéri, hogy írásban biztosítsa, hogy ezek a rendkívül fontos dolgok (emlékiratok) a Vendég Szerző személyes tulajdonát képezik és a bécsi nagykövetség át kell adja neki, vagy kijelölt megbízottjának, késlekedés nélkül.

76 (195). Távirat, budapesti (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztériumnak és a római (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Puhan nagykövet, 3 pp.

Puhan nagykövet véleménye szerint nem kérhető az Elnök arra, hogy ebben az összefüggésben (lásd a 75. sz. iratot) interveniáljon. Ugyanis ez kétségbe vonja a Vatikán integritását és az US kormány integritását is.

Július 30, péntek – 3 dokumentum: távirat, emlékeztető

77 (196). Távirat, budapesti (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztériumnak és a római (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Puhan nagykövet, 1 p.

Nagy külügyminiszter helyettes július 30-án elmondta Puhan nagykövetnek, hogy a magyar kormány megkapta a Vatikán följegyzését, amelyet a megegyezés „jó alapjának nevezett”. Majd a 2. pontban rámutat Puhan a magyar kormány taktikázására és késlekedésére, amely óvatosságra int.

78 (197). Emlékeztető, 1 p.

Emlékeztető Puhan nagykövet találkozásáról Nagy János külügyminiszter helyettessel. Lásd: 77. sz.

79 (198). Clem G. Scerback följegyzése, 3 pp.

A bíboros ma különösen ingerült volt: ideges, fáradt, bizonytalan és gyanakodó.

Július 31, szombat – 1 dokumentum: távirat

80 (199). Távirat, washingtoni külügyminisztérium küldi a budapesti és a bécsi (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Rogers külügyminiszter, 1 p.

Amennyiben a bíboros visszatér emlékiratai kéziratának Bécsben való átadására, azt ajánlja, hogy Puhan közölje vele: a kérdéssel foglalkozik az amerikai kormány és azt behatóan tanulmányozza azt. A nagykövet korábbi javaslatára vonatkozó döntésig néhány napi időt kér.

KITEKINTÉS

E közlésünkben Mindszenty bíboros életéből egy hónapot vizsgálunk, nevezetesen 1971. júliusát, amelyben ő már elvileg eldöntötte, hogy elhagyja a Amerikai Egyesült Államok Budapesti Nagykövetségét, de még függőben maradt ennek több részlete. Az itt közzétett anyag, bármilyen szűkös regeszták által, úgy gondoljuk, lényeges betekintést adhat az idáig eléggé forrásszűk periódusba és új felismerésekre, legalábbis új kérdések fölvetésére nyújt lehetőséget. Fölmerül tehát az eredeti szövegek rendszeres feldolgozásának – amelynek terjedelme csak a vizsgált hónap esetében 65 nyomtatott oldal –, továbbá, a teljes, ötezer oldalnyi anyag megismerésének és elemzésének a szükségessége.²⁴

E munkafolyamat az 1971. évi anyag közreadásának része, leltár szerűen, válogatás nélkül, úgy, ahogy az amerikai nagykövetségen ezt az idők során elhelyezték és ahogy ez most megtalálható és kutatható az Amerikai Nemzeti Levéltárban.²⁵ Még elsiettet volna bármilyen megállapítás vagy következtetés, mert csak az anyag teljességének az ismeretében alkothatunk véleményt.

Mivel Mindszenty bíboros a budapesti amerikai nagykövetségen töltött 15 év alatt számos levelet írt mind a mindenkori római pápához, a bíboros államtitkárokhoz, az amerikai elnökökhöz és az amerikai külügyi államtitkárokhoz (külügyminiszterekhez), továbbá, róla is számos följegyzés készült, úgy gondoljuk, hogy egy kritikai kiadás gondolata sem szabad, hogy távol álljon tőlünk.

24 A 2008-ban publikált és többször idézett FRUS-kötet is tartalmaz több, minket érdeklő dokumentumot. Ezen kívül haszonnal forgatható még a budapesti iratokat közlő tanulmány: SZATUCSEK ZOLTÁN: *Ma-hacs öregúr vagy nemzetmentő vitéz? Diplomáciai egyeztetések Mindszenty József sorsáról 1970-1971-ben.* In: MAJTÉNYI GYÖRGY – RING ORSOLYA (szerk.), *Közel-múlt. Hűsz történet a 20. századból.* Budapest, 2002. MOL 20–34. Interneten: ArchivNet, 2001. 1. sz. <http://www.archivnet.hu>

25 HE Files, i. m.

A MONTH OF CARDINAL MINDSZENTY AT THE AMERICAN EMBASSY OF BUDAPEST

Several documents have been revealed recently about the 15 year long stay of Primate József Mindszenty, Cardinal of Esztergom, at the American Embassy of Budapest. In present paper we intend to enlarge this source material on the basis of mostly unpublished archival sources of the United States of America. Current study analyses a period of one month, namely July 1971, when Mindszenty already decided to leave the Embassy of the United States of America. However, the material presented here is rather limited it succeeds in giving an insight into the period so far not studied due to lack of archival sources. This way, at least further questions may be raised. In this study we present the short summaries of the documents in chronological order.

FÜGGELÉK

Faksimilék 1971. júliusának amerikai anyagából
6 dokumentum, 10 oldal

Deklassifikálva (titkosítás feloldva): 2002. április 11-én
(l. a cédulát mindegyik dokumentumnál)

Az utolsó négyjegyű számok a budapesti Mindszenty Archívumban őrzött
másolatok fényképfelvételeinek számai

- 3 (122).** Mindszenty bíboros kézirásos levele Mons. Zágonhoz, 1 p. – 3751
- 7 (126).** Mindszenty bíboros Villot bíboroshoz, 1 p. – 3750
- 31 (150).** Emlékeztető, anonim, 2 pp. – 3783-3784
- 32 (151).** Emlékeztető beszélgetésről, 2 pp. – 3785-3786
- 60 (179).** Távirat, washingtoni külügyminisztérium küldi a budapesti, a bécsi és a római (amerikai) nagykövetségeknek, jegyzi: Rogers külügyminiszter, 1 p. – 3837
- 66 (185).** Távirat, budapesti (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztériumnak, továbbá a bécsi és római (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Puhan nagykövet, 3 pp. – 3841-3843

DECLASSIFIED
Authority 20018019
By WPP Date 4-11-02

Ágost, 21. 14. 5.

Urambocsám!

Köszönöm a megadott 4. kötetet és
szíveskedve kérem, hogy a bécsi
utolsó részre: azóta nem volt a kelet-
tyúdon.

A megadott a második testvérrel kap-
csolatos. Fő címet kifejezetten is: Prof.
Pajany becsületére bocsátom
az. M. T. 21. IV 4)

Köszönettel üdvözölve

+ József

P.S. Kellemes nyelvével és gondolat: megadottam, de
azt nem tudom, hogy a Káldor's építésű volt
- kassza-dékák 2/3 millió, megadottam, megadottam
és az jöttél, de az a leggyakoribb - kassza-dékák
azok is: egyházi. helyzetek?

Budapest, die 6. Julii 1971

Immaculatae,

Dignetur mittere hanc epistolam
Duo Pastores to Laque.

fratres: Immaculatae terrae

Joseph Mindszenty

DECLASSIFIED
Authority: NND 6708019
By: WDP Date: 4-11-02

I met with Monsignor Zagon alone at 6:20 p.m. He reported on his second meeting with the Cardinal this morning. He reported that he had told the Cardinal he could not make any conditions to the Pope because the Holy See cannot accept conditions. He told the Cardinal further that 50% of the conditions which he had submitted had already been resolved. The Cardinal retorted at this point that if that was so, why had he not been informed accordingly by the Holy See. Zagon said he had told the Cardinal he could put his suggestions for improving the status of the church in Hungary in a promemoria to the Holy See. He could make it clear that his departure did not mean a solution of the existing problems.

Zagon said the Cardinal had raised the question of his sister visiting him. Zagon/suggestion^s that the Vatican would arrange for a visit by the invalided sister to the Cardinal in Vienna was rejected by him on the grounds that he wished no favors from the GOH. Zagon then said it would not be impossible to arrange for his sister to come and visit him here in Budapest, by ambulance if necessary.

Zagon said he next talked to him about his transfer to Vienna. He found the Cardinal ready to agree to a Vatican passport and to arrangements previously reported. The Apostolic Nuncio in Vienna, ^{and} Monsignor Zagon would come to get the Cardinal. They would try to arrange with the GOH for a rapid passing of the border without having the Cardinal get out of the car. The Cardinal then appeared:

DECLASSIFIED
Authority: 25018019
BY WDP Date 4-11-02

concerned about the transfer of his effects, pointing to books and old papers which he had collected. Monsignor Zagon assumed something could be worked out to effect a transfer of his effects.

Zagon next described to Cardinal Mindszenty his future existence in Vienna. He said that Mindszenty grew quite optimistic as he thought of activating the *PAZMANSENYI*, training Hungarian priests, and working together with Cardinal Koenig on some ecclesiastical matters.

Zagon said it remained now for him to get a definite date for his departure which he would try to get tonight. Zagon was shooting for late August or early September. He said he knew he would have great difficulty in getting him to fix a date. Zagon said that the Cardinal handed him two emigré newspapers from the United States which dwelt on his refuge here to justify the opinion that his stay here is worthwhile. Zagon said this was most regrettable. I pointed out that we could expect more of this sort of thing if his stay here were a lengthy one.

Zagon concluded his remarks by saying that he finally took the bull by the horns and said that Wyszinski had followed the right path; that every day which Cardinal Mindszenty spent in this Embassy would lessen his value to the church and diminish his prospects for presenting to history the image of a constructive Prelate of the church. He said that if he died in this Embassy history would show him as a thick-headed (^{part.} Dickschaegel). Zagon said he was rather surprised that Mindszenty took this from him and he realized that he was taking a great risk in making this kind of remark. I wished him luck.

Memorandum of Conversation SECRET - EODIS

Participants: Zagon
 Amb. Puhon
 H Wilgis

Date: July 15, 10:00

Subj: Cardinal Mindszenty

Place: American Embassy

Ambassador Puhon met with Moninger Zagon to give him the purport of the President's letter to Cardinal Mindszenty. Zagon appeared to be ~~satisfied~~ satisfied with the contents of the letter as paraphrased to him by the Ambassador.

Zagon then briefed the Ambassador on his and Chelli's talk with Cardinal Mindszenty the night before. He said that the Cardinal had ~~mentioned~~ mentioned two problems which would arise if he left the American Embassy at the present time. First, the world would not understand his leaving without his speaking to the Hungarian people or church. This problem is particularly acute right now because there are four or five priests imprisoned for giving religious instruction. Secondly, the concessions ~~with~~ which the GCH has offered -- the ~~appointment of bishops~~ appointment of three bishops in Szombathely, Esztergom and Veszprem -- are not sufficient.

The Cardinal had also given Zagon and Chelli a list of six points for consideration by the Holy See and asked that Zagon and Chelli transmit this list to the Holy See. These points are:

- 1) All priests in Hungary must not be hindered or impeded from carrying out their religious functions;
- 2) All priests imprisoned -- either recently or for a long time -- must be released, as well as approximately 100 people still imprisoned for their activities in 1956;
- 3) The representatives ~~placed~~ placed by the GCH in bishops' offices (curias) must be dismissed;
- 4) Restrictions on the size of seminaries and how many priests can be ordained must be removed;
- 5) Freedom to give religious instruction must be guaranteed; and
- 6) The peace priest movement must be dissolved.

Zagon commented that the Cardinal's information about the status of the church in Hungary is ~~neither~~ neither complete nor precise. For example, problems (3) and

DECLASSIFIED
AND
EXEMPT FROM
GDS
BY WOP Date 4-11-02

and (4) do not exist; they have already been solved in Vatican-GOH negotiations.

* The other four points raised by the Cardinal are already being negotiated between the Vatican and the GOH. ~~If the Cardinal makes his leaving the resolution of these problems~~ If the Cardinal makes his leaving the Embassy contingent on the resolution of these problems, not only is there no hope for improved church-state relations, but the whole negotiations between the Vatican and the GOH ^{are} endangered.

~~The Ambassador asked Zagon if he had felt the issues raised by the Cardinal~~
The Ambassador asked Zagon if the Cardinal were making resolution of these problems pre-conditions to his leaving the Embassy, or were they points which should be considered in the Vatican-GOH negotiations. Zagon replied that he thought the Cardinal ~~regarded~~ ^{REGARDED} them as pre-conditions, but he hoped in his upcoming conversations with the Cardinal to explain 1) that some of the problems do not exist, ^{BND} 2) the others are under negotiations. Therefore, the conditions should be converted into ^{DESIDERATA} ~~Desiderata~~, to be considered in connection with the Cardinal's leaving the Embassy.

DECLASSIFIED
Authority 2018015
By WPP Date 4-11-02

TELEGRAM

INCOMING
23 Jul 71 07 41z

VV ESA132EHS757
RR RUESDA
DE RUEHC 132785 2032046
ZNY SSSSS ZZH
R 222030Z JUL 71
FM SECSTATE WASHDC
TO RUESDA/AMEMBASSY BUDAPEST 3772
RUFHAU/AMEMBASSY VIENNA 8105
INFO RUFHRO/AMEMBASSY ROME 4299
BT
SECRET STATE 132785

SECRET

EXDIS ←

SUBJ: CARDINAL MINDSZENTY- MEMOIRS

REF: BUDAPEST 1267

1. DEPT APPROVES AMBASSADOR PUHAN'S PROPOSAL THAT WE CONVEY EARLIEST TO EMBASSY VIENNA FOR SAFEKEEPING CARDINAL MINDSZENTY'S MEMOIRS, TO BE SURRENDERED TO HIM AFTER VATICAN GIVES APPROVAL AND HE APPEARS IN VIENNA.
2. EMBASSIES BUDAPEST AND VIENNA ARE AUTHORIZED TO WORK OUT MODALITIES OF CONVEYANCE, WHICH MAY INCLUDE POUCH FACILITIES. DEPT AND EMBASSY ROME SHOULD BE INFORMED OF PLAN WORKED OUT PRIOR TO ITS BEING PUT INTO OPERATION. EMBASSY ROME SHOULD THEN SEEK INFORMAL AGREEMENT OF VATICAN TO PLAN AND NOTIFY DEPT AND EMBASSIES BUDAPEST AND VIENNA WHEN THIS AGREEMENT RECEIVED.
GPI. ROGERS
BT

ACTL	INCL
☒	AMB
☐	DCM
☐	PAO
☐	POL 1
☐	ECON
☐	CON 1
☐	CON 2
☐	CON 3
☐	ADM
☐	SEC
☐	C-50
☐	DEF
☒	FILE
ACTION TAKEN TEL AS COM LTR	
DATE:	

SECRET

NNNN

(5) – 60 (179). Távirat, washingtoni külügyminisztérium küldi a budapesti, a bécsi és a római (amerikai) nagykövetségeknek, jegyzi: Rogers külügyminiszter, 1 p. – 3837

Jelmagyarázat

Incoming: érkező távirat. Dátum bélyegző: érkezés napja, órája, perce. Hosszú bélyegző jobb oldalt fent: látta:

Nagykövet, utána elhelyezték az irattárban. (Az ilyen bélyegző(k)ből rekonstruálható a nagykövetség aktuális hivatali/személyi ellátottsága).

Az érkező táviratok mind nagybetűvel íróttak.

Balra 4. sorban a feladás dátuma: 1971. július 22. 20 óra 30 perc (washingtoni idő szerint)

FM – FROM: Secstate WashDC

TO: RUESDA/Amembassy Budapest, 3772. sz.

RUFHAU/Amembassy Vienna, 8105. sz.

Info: RUFHRO/Amembassy Rome, 4299. sz.

BT-vel kezdődik a szöveg (BT-vel záródik a szöveg).

SECRET STATE 132 785 (minősítése: titkos. A washingtoni külügyminisztérium száma, mindig hatjegyű)

EXDIS – Extremely Limited Distribution: Rendkívül korlátozott szétosztásra (ez magyarázza, miért csak a nagykövet látta az irattárba helyezést előtt).

SUBJ – Tárgy: Mindszenty bíboros emlékiratai

REF – Hivatkozás: Budapest(i amerikai nagykövetség) 1267. sz. táviratára

Szöveg két pontban. Aláírás: Rogers (külügyminiszter)

BT

DECLASSIFIED
Authority: 28818019
By: WDP Date: 4-11-02

SECRET
Classification

Department of State

TELEGRAM

01337

Amembassy BUDAPEST

INDICATE:
 COLLECT
 CHARGE TO

July 26, 1971

DISTRIBUTION	ACTION: Amembassy VIENNA		
	INFO: SecState WASHDC Amembassy ROME		
	EXDIS		
	SUBJECT: Transporting Cardinal Mindszenty's Memoirs		
	REF: State 132785		
	1. We have explored with Cardinal Mindszenty modalities to transport his memoirs to Vienna for safekeeping in the Embassy until he arrives in late xx September or October. Not unexpectedly he discovers difficulties and potential obstacles to depart ure .		
	2. However, Cardinal states he he hopes to have memoirs ready for shipment within two weeks depending on research books available to him here. He claims he still has work to complete on final volume six that requires research possible only here in Budapest. While he wishes papers shipped in several sections, he is not prepared to release any of early volumes at this time since he says he requires requires them for review and reference in finishing last one.		
	3. Total shipment would fit into one standard-size filing		
FTED BY: :APuhan/ADCM:Scerback/jfl	DRAFTING DATE 7/23/71	TEL. EXT.	APPROVED BY:
BRANCES			

SECRET-EXDIS

Classification

MS-413

(6) - 66 (185). Távirat, budapesti (amerikai) nagykövetség küldi a washingtoni külügyminisztériumnak, továbbá a bécsi és római (amerikai) nagykövetségnek, jegyzi: Puhan nagykövet, 3 pp. - 3841-3843

SECRET-EXDIS PAGE TWO
Classification

Department of State
TELEGRAM

N

ACTION:

cabinet drawer. Cardinal wants papers wrapped in his presence by American officers, sealed, and transported out of Hungary by Americans with diplomatic passports in automobile. He opposes airplane shipment.

4. We propose subject to Embassy Vienna's concurrence to make three separate trips with memoirs when Cardinal finally agrees to release them. If Embassy Vienna will designate one repeat one Embassy officer to receive memoirs and act as custodian, we will assure delivery at times still to be determined. Embassy Vienna upon receipt of each segment could then confirm EXDIS safe receipt and guaranteed safe-keeping until such time as Vatican approves release to Cardinal upon his appearance in Vienna.

5. If above plan agreeable to Vienna, please confirm in order that we can inform Department and Embassy Rome and get final approval before putting plan into operation.

6. Comment: We get impression Cardinal thinks he has over-committed himself and is looking for ways of getting out of commitment made to Pope, by inter alia imposing conditions

DRAFTED BY:	DRAFTING DATE	TEL. EXT.	APPROVED BY:
-------------	---------------	-----------	--------------

CLEARANCES

SECRET-EXDIS

Classification

FORM 4-68 PS-413

DECLASSIFIED
Authority 20018019
By WDP Date 4-11-02

SECRET-EXDIS PAGE THREE
Classification

Department of State
TELEGRAM

ACTION:

on us. We should, however, proceed with our plans and
remove the conditions one by one as they are posed to us.

PUHAN

Jelmagyarázat

(itt hiányzik az outgoing: kimenő távirat.)

A kimenő táviratok írógéppel készülnek.

01337 Távirat száma. Másutt: Budapest 01337

Dátum: 1971. július 26.

Küldi: Amembassy Budapest

Action: Amembassy Vienna – a bécsi nagykövetség az első címzett

Info: SecState WashDC, Amembassy Rome – a washingtoni külügyminisztérium és a római amerikai nagykövetség tájékoztatására

EXDIS – Extremely Limited Distribution: Rendkívül korlátozott szétosztásra.

SUBJECT - Tárgy: Mindszenty bíboros emlékiratainak szállítása

REF - Hivatkozás: State 132785 (washingtoni külügyminiszter 132785 sz. táviratára)

Szöveg 6 pontban.

APuhan/ADCM:Scerback/jfl, 7/23/71

Feltételezhetően: Puhan nagykövet utasítására Scerback fogalmazta, 1971. július 23-án, az elküldés előtt három nappal.

Aláírás: Puhan (nagykövet) s.k.